Edgar Allan Poe

A CSUPA X BEKEZDÉS

Fordította:
Göncz Árpád

Megjelent:
Rakéta Regényújság
1981./22. számában

Köztudomású, hogy aki „okos”, az New Yorkból jön, s minthogy Megúszta Szilárd úr New Yorkból jött, Szilárd úr okos volt; s ha ez netán még közvetett bizonyításra szorulna, nos – Szilárd úr újságot szerkesztett. Egyetlen gyöngéje pulykamérge; konoksága ugyanis, amivel megvádolták, minden volt, csak a *gyöngéje* nem; ő maga, teljes joggal, éppen fő erősségének tekintette.

Így hát bebizonyítottam, hogy Megúszta Szilárd úr okos ember volt; az egyetlen alkalom, amikor nem tett tanúbizonyságot tévedhetetlenségéről, az volt, amikor minden okosok törvényes otthonát, New Yorkot odahagyván Rőtszakállúfrigyesváradra vagy más, hasonló nevű városba költözött, Nyugatra.

De méltányosnak kell lennem vele szemben, és meg kell mondanom: mikor végleg eltökélte, hogy ott telepszik le, azt hitte, hogy az ország e csücskében nincsen újság, s következésképpen szerkesztő sem. Mikor megindította a *Hírharangot,* azt remélte, hogy mindenestül övé a tér. Szent meggyőződésem, hogy álmában se jutott volna eszébe Rőtszakállúfrigyesváradon verni tanyát, ha tudja, hogy Rőtszakállúfrigyesváradon már él egy úriember, bizonyos Mindenes János (ha jól emlékszem), aki már évek óta békésen hízik azon, hogy szerkeszti és kiadja a *Rőtszakállúfrigyesvárad és Vidéké*-t. Így hát csupán tájékozatlanságának tulajdonítható, hogy Szilárd úr Rőtsza… vagy, egyszerűség kedvéért, mondjuk Váradon – találta magát, minthogy azonban ott találta magát,

elhatározta, hogy nem lesz hűtlen jelleme kono… azaz szilárdságához, és marad. Maradt is; sőt kicsomagolta nyomdagépét, betűit stb. stb., hivatali helyiséget bérelt épp a Vidékénél szemközt, és a megérkezése utáni harmadik reggel kiadta a Rőtsza… azaz Váradi Hírharang-ot. – mert, ha jól emlékszem, ez volt a lap címe.

A vezércikk, minden tódítás nélkül, ragyogó volt. Metsző éllel írt a viszonyokról általában, ami pedig a Vidéke szerkesztőjét illeti, őt éppenséggel ízekre szedte. Szilárd egyik-másik megjegyzése olyan lángoló volt, hogy Mindenes Jánost, bár ma is él és virul, kénytelen-kelletlen azóta is mindig szalamandernek látom. Nem állítom, hogy szó szerint tudom idézni a Hírharang vezércikkének valamennyi bekezdését, egyik azonban, emlékszem, így szólt:

„Ó, persze! Ó, értem! Ó, kétségtelen! E szerkesztő a szomszédban – lángész! Ó, egek! Ó, szerelmes egek! Mi vár még e világra? *O tempóra! O mores*!" [Ó, idők! Ó, erkölcsök! – Cicero.]

E filippika – klasszikus és csípős egyszerre – mint a bomba robbant Várad eleddig oly békés polgárai közt. Izgatott emberek verődtek csoportokba az utcasarkokon. Mindenki szívbeli aggódással várta a fennkölt Mindenes válaszát. Másnap meg is jelent, és hangzott pedig a következőképpen:

„Idézzük a Hírharang tegnapi számának egyik bekezdését: »Ó, persze! Ó, értem! Ó, kétségtelen!' Ó, egek! Ó, szerelmes egek! *O tempóra! O mores!*« Hát ez a fickó maga is csupa e. Nincs is a mondanivalójának se sava, se borsa, csak mekeg. Ami azt illeti, nem hisszük, hogy ez a csavargó egyáltalán le tudna írni egyetlen szót is, amiben e nincs. Vajon ez az e-zés csak az ő

szokása? Erről jut eszembe, nagyon is sietve jött el a legsötétebb keletről. Más is nyekereg ott úgy, mint kegyelmed? Ej, ej, szentem, ez keserves!"

Nincs szó, amely leírhatná Szilárd úr felháborodását e botrányos állításon. Elvei hajlékonyak lévén, láthatólag nem is az lobbantotta lángra haragját, mint az ember hitte volna, hogy a becsületét érte támadás. A *stílusát* gúnyolták ki, ez keserítette halálra. Micsoda? *Ő,* Megúszta Szilárd képtelen leírni egy szót is, amiben *e* nincs? Majd megmutatja ő ennek a senkiházinak, hogy téved! Igen, hamarosan látni fogja, hogy mekkorát téved az öntelt csibésze! Ő, békástavi Megúszta Szilárd majd bebizonyítja ennek a Mindenes Jánosnak, hogy ha neki úgy tetszik, igenis meg tud fogalmazni egy bekezdést – mit! Egy egész cikket –, amelyben *egyszer* sem – *egyetlen-egyszer* sem – fordul elő ez a nyamvadt betű. Nem: ezzel csak a nevezett Mindenes János malmára hajtaná a vizet. Márpedig ő, Megúszta Szilárd akármi jöttment Mindenes János szeszélye kedvéért *nem* változtat a stílusán. Vesszen a gonosz gondolat! Lobogjon fennen az *e* betű! Kitart az *e* mellett! *E*-zni fog! Amennyire csak *e*-zni lehet!

A *Hírharang* következő számában a nagy Megúszta, merész elhatározása lázában, mindössze az alábbi szerény, ámde határozott hangú bekezdéssel utalt e szerencsétlen ügyre:

„A *Hírharang* mély tisztelettel fölhívja a *Vidéke* nagyra becsült figyelmét, hogy holnapi számában megragadja az alkalmat, és megkísérli meggyőzni őt, a *Vidéké*-t, hogy a *Hírharang* maga is el tudja dönteni, és el is dönti, hogy milyen stílusban írjon. A *Hírharang* eltökélt szándéka, hogy bizonyítékkal szolgáljon a *Vidéke* számára: az a fölényes, sőt lesújtó kritika, amit a *Vidéke*

gyakorolt, a függetlenségéért lángoló *Hírharang*-ot olyan vezércikk írására ihlette, amelyben a *Hírharang,* a *Vidéke* legalázatosabb szolgája, neki, a Vidékének őszinte örömöt akarván szerezni, e gyönyörű betűt – a Szerelem e nélkülözhetetlen magánhangzóját –, mely sajnálatos módon mégis annyira sérti a *Hírharang* olyannyira kifinomult ízlését, nem kívánja mellőzni. Fel, barátim!"

S hogy e homályosan sejtetett, de egyértelműen be nem jelentett szörnyű fenyegetését valóra váltsa, a nagy Megúszta Szilárd elzárta fülét minden könyörgés elől, amely „kézirat"-ra irányult, s a nyomdászt szerényen fölkérte, hogy menjen a „p…olba", mikor az vele (a *Hírharang*-gal!) közölte, hogy „ideje már a lapot nyomdába adni"; elzárta a fülét minden elől, mondom, s hajnalig ült a nagy Megúszta Szilárd, fogyasztotta az éjjeli mécs olaját, és elmerült annak az igazán páratlan vezércikknek fogalmazásában, amelynek eleje így hangzott:

„Rendes ember cselekedete ez? Nem! Egyet tehet, kedvesem: elmegy. Helyesebb lesz! El, messze, messze; cseveghet, merenghet, kellemkedhet. S nem kell keseregjen csekélységeken. Nem megy? Helytelen. Vésse emlékezetébe: kedvem ellen tesz, kegyetlen kedvet kelt bennem e kerge tette. Nem fenekedem, nem fenyegetem: de szerencsétlen lesz, ezt leszegezem kereken. Velem kezd? Velem?! Kerge teve, lehetetlen elmebeteg! Szedte-vette-teremtette: eredj, menj, messze, messze, égbe, tengerré, keletre, veszekedett sebesen, de el!"

A nagy Megúszta Szilárdot, igen érthetően, megviselte e szörnyű erőfeszítés, s így aznap éjjel már nem is akart csinálni semmit. Kéziratát határozottan, eltökélten, sőt hatalma

tudatában nyújtotta át a várakozó nyomdászinasnak, majd ráérősen hazasétált, és kimondhatatlan méltósággal ágyába hanyatlott.

Közben a nyomdászinas, akire a kéziratot rábízta, lóhalálában futott az emeletre a szedőszekrényhez, s azon nyomban hozzáfogott, hogy a kéziratot kiszedje.

Először is belenyúlt a nagy *R* rekeszébe, mert a szöveg a „Rendes" szóval kezdődött, és diadalmasan kiemelt egy nagy **R**-et. Sikerétől mámorosan, elvakult türelmetlenségében tüstént rávetette magát a kis *e* rekeszére – ám ki tudná leírni elszörnyedését, mikor ujja üresen emelte ki onnan csipeszét? Ki tudná lefesteni megdöbbenését és haragját, mikor a rekeszt ujja hegyével végigtapogatva ráébredt, hogy hiába tapogatja, mert a rekesz *üres?* Egyetlen kis *e* nem akadt a kis *e*-k rekeszében; s ahogy félénken rápillantott a nagy *E*-k rekeszére, szörnyű rémülettel tapasztalta, hogy az ugyancsak üres. Megrettenése arra indította, hogy odafusson a nyomdászhoz.

– Uram! – mondta zihálva. – *E*-k nélkül nem tudok kiszedni semmit!

– Mit beszélsz? – morogta a nyomdász, aki gyilkos kedvében volt, hogy kénytelen ilyen soká fönnmaradni.

– Uram, lába kelt a nyomdában minden *e*-nek, nincsen se nagy, se kicsike.

– Hogy az ördögbe tűnt el a szekrényből mind?

– Nem tudom, uram – mondta az inas –, de azt tudom, hogy a *Vidéké*-től az egyik inas itt lábatlankodott egész éjszaka, biztos az fújta meg.

– Hogy vesznének meg! Biztos az – felelte a nyomdász, és elvörösödött mérgében. – Amondó vagyok, Bob, kisöreg, az első adandó alkalommal menj át, és csapd meg az összes *i*-jüket, sőt – hogy a fene egye meg – a *z*-iket is.

– Meg én – felelte Bob, kacsintott, és összeráncolta homlokát. – *Majd* megmutatom én nekik. *Majd* mondok én nekik egyetmást; de addig is mi lesz a kézirattal? Ma éjjel nyomdába kell kerülnie, különben a kutya se fizet és…

– Egy *büdös* vasat se – szakította félbe a nyomdász mély sóhajtással, jól megnyomva a „büdös" szót. Nagyon hosszú a cikk, Bob?

– Nem mondhatnám, hogy *nagyon* hosszú – mondta Bob.

– Nohát akkor! Csinálj, amit tudsz. Ha egyszer nyomdába kell kerülnie – mondta a nyomdász, aki nyakig volt a munkában akkor szúrj be valami más betűt az *e* helyett, úgyse olvassa el a kutya se a fickó zöldségeit.

– Rendben van – felelte Bob meglesz! – és már futott is a szedőszekrényhez. – Nagyon jó, jól odamondogat nekik, ahhoz képest, hogy nem is káromkodós ember. Majd én teszek róla, hogy kiszúrjuk a szemüket, mi? A fene a gyomrukba. Tudom én, hogy mit kell csinálni! – Noha Bob csak tizenkét éves volt, és nem ütötte meg a másfél métert, ha harcra került a sor, a maga kicsiségében felért bárkivel.

Az itt leírt kényszerhelyzet minden nyomdában előfordul, bár meg nem mondhatom, hogy mi a magyarázata; a tény azonban vitathatatlan, s ha előfordul, hát x-szel helyettesítik a hiányzó betűt. Bizonyára azért, mert a szedőszekrényben az *x*-ből akad a legtöbb felesleg, vagy legalábbis akadt régen, oly

hosszú ideig, hogy azóta ez már a nyomdászok közt egyenesen szokássá vált. Ami Bobot illeti, eretnekségnek vélte volna, hogy a hiányzó betűt ilyen esetben mással pótolja, mint *x*-szel.

– Meg kell *x*-eznem a bekezdést – mondta magában, amint döbbenten olvasott de ennél *e*-zőbb szöveget én még nem láttam életemben! Szemrebbenés nélkül beszúrta az *x*-eket, és a szöveg így *x*-esen került a nyomdába.

Másnap reggel Várad lakói majd hanyatt estek, mikor a *Hírharang*-ban az alábbi szokatlan vezércikket olvasták:

„Rxndxs xmbxr csxlxkxdxtx xz? Nxm! Xgyxt txhxt, kxdvxsxm; xlmxgy. Hxlyxsxbb lxsz! XI, mxsszx, mxsszx; csx-vxghxt, mxrxnghxt, kxllxmkxdhxt. S nxm kxll kxsxrxgjxn csxkxlysxgxkxn. Nxm mxgy? Hxlytxlxn. Vxssx xmlxkxzxtxbx: kxdvxm xllxn txsz, kxgyxtlxn kxdvxt kxlt txnnxm x kxrgx txttx. Nxm fxnxkxdxm, nxm fxnyxgxtxm: dx szxrxncsxtlxn lxsz, xzt lxszxgxzxm kxrxkxn. Vxlxm kxzd? Vxlxm?! Kxrgx txve, lxhxtxtlxn xlxbxtxg! Szxdxtx-vxttx-txrxmxtxtt xrxdj, mxnj, mxsszx, mxsszx, xgbx, txngxrrx, kxlxtrx, vxszxkxdxtt sxbxsxn, dx xl!”

E rejtélyes, boszorkányos vezércikk hihetetlen felzúdulást keltett. Az emberek agyában megfogamzott a gondolat, hogy e hieroglifák valami szörnyű árulást rejtenek; megrohanták Megúszta Szilárd lakását, hogy fölmagasztalják a lámpavasra; de Megúszta úrnak nyoma veszett. Elillant, ki tudja, merre; még a kísértetét se látta többé senki.

A népharag, minthogy jogos alanyát képtelen volt meglelni, lassan-lassan elült; de üledékként ott maradt utána a szerencsétlen ügyről alkotott véleményének zagyvaléka.

Volt aXXűz, aki az egészet maXimális szemtelenségnek vélte.

Volt, aki azt hitte, hogy Megúszta úr meXállt lélek.

Egyesek szerint az egész ügyet érdemes meXívlelni.

Néhányan már hallani se akartak róla, mert megfeXi a gyomrukat.

Mások szaXempontból mérlegelték a kérdést.

Egy azonban fiX – állapította meg mindenki –, Megúszta úr oXerűtlenül viselkedett; s minthogy sehol sem lelték az egyik szerkesztőt, fölmerült az ötlet, hogy kössék fel a másikat.

Kialakult egy józanabb vélemény is: nem érdemes az egésszel törődni, mert úgyse érinti más buxáját, csak az eltűnt Megúszta úrét. Érteni persze nem értette senki, még a város matematikusa is bevallotta, hogy ilyen homályos problémával mit sem tud kezdeni. Az X – tudja mindenki – ismeretlen mennyiséget jelöl, de ebben az esetben (ha jól megfigyeljük) ismeretlen mennyiségű X-szel találkozunk.

Bob, a nyomdászinas véleménye (arról, hogy ő X-ezte meg a cikket, hallgatott, mint a sír) nem keltett akkora figyelmet, amekkorát szerintem megérdemelt volna, bár nyíltan és bátran kifejtette. Azt mondta, neki az ügy felől semmi kétsége, világos az egész: Megúszta urat „képtelenség volt rávenni, hogy úgy igyék, mint más rendes ember, fúrton-fúrt nyakalta a sört, hát persze hogy megvadult, attól X-elt át mindent, az fix”.